חוברת מורה · יחידה 5: ציונות והיישוב · חלק ב׳

היסטוריה בסרטונים – 2 מערכי שיעור מלאים לסרטונים, עם תשובות, מחוונים והתאמות

מהדורה למורה – עם תשובות **45 דק׳ לכל שיעור**

יצרה: רוית ראש בן ישי

תוכן החוברת

1. **העלייה הראשונה והמושבות** – ❓ מה הפך את היישוב החדש לשונה מהיישוב הישן, ומה איפשר למושבות לשרוד?
   הסרטון: מנהרת הזמן אל היישוב החדש · youtube.com/watch?v=VpiOng3lksg
2. **מכתב אחד, חמש שאלות** – ❓ מה בדיוק הבטיחה בריטניה בהצהרת בלפור – ומה לא הבטיחה?
   הסרטון: הצהרת בלפור ב-3 דקות: כל מה שצריך לבגרות 🎬 · youtube.com/watch?v=DVikW-eXbqQ

דפי הצפייה לתלמידים נמצאים בקבצים נפרדים (PDF ו־Word) – אחד לכל סרטון.

26. העלייה הראשונה והמושבות

? מה הפך את היישוב החדש לשונה מהיישוב הישן, ומה איפשר למושבות לשרוד? · הסרטון: מנהרת הזמן אל היישוב החדש

מהדורה למורה

הסרטון יוצא ב'מנהרת זמן' אל היישוב החדש. הוא מנגיד אותו ליישוב הישן: עולים, בעיקר ממזרח אירופה, בעלי רעיונות לאומיים, שביקשו לבנות חברה חדשה המתפרנסת מעבודת האדמה, להתיישב מחוץ לערי הקודש, להחיות את העברית כשפה מדוברת ולקיים חינוך לאומי; לצידם עלו גם יהודים מתימן. העלייה הראשונה (1882–1903 בערך) הביאה עולים מרוסיה, מרומניה ומתימן, רובם שומרי מסורת ובעלי משפחות, שרובם התיישבו בערים, ולצידם קבוצות אידיאולוגיות כמו בילו"ו וחובבי ציון שהקימו מושבות. המתיישבים נאבקו בעוני, בחוסר ניסיון, בקדחת, בקשיי השלטון העות׳מאני ובהתקפות. הברון אדמונד דה רוטשילד, 'הנדיב הידוע', הציל את המושבות מקריסה, ומ־1900 עברה האחריות לחברת יק"א.

מטרות

- התלמידים יגדירו את היישוב החדש וישוו בינו לבין היישוב הישן
- התלמידים יתארו את העלייה הראשונה: ארצות מוצא, הרכב, מטרות ויישובים
- התלמידים יאתרו מושבות על מפה ויסבירו את דפוסי ההתיישבות
- התלמידים יסבירו את הקשיים ואת תפקיד הברון רוטשילד ויק"א בהתמודדות

מושגים

היישוב החדש	היישוב היהודי שהתפתח מ־1882 בעקבות עליות בעלות מניע לאומי, ששאף לעבודת אדמה, לעברית מדוברת ולחינוך לאומי.
העלייה הראשונה	גל עלייה בין 1882 לשנים הראשונות של המאה ה־20, בעיקר מרוסיה, מרומניה ומתימן, שבמהלכו נוסדו המושבות הראשונות.
בילו"ו	קבוצת סטודנטים צעירים מרוסיה ('בית יעקב לכו ונלכה') שעלתה ב־1882 כדי לעבוד את האדמה; ייסדה את גדרה.
חיבת ציון	תנועה שקמה ברוסיה ובמזרח אירופה בתחילת שנות ה־80 של המאה ה־19 ופעלה לעלייה ולהתיישבות חקלאית.
מושבה	יישוב חקלאי של חוואים פרטיים, שכל משפחה בו מחזיקה בנחלתה; הצורה העיקרית של ההתיישבות בעלייה הראשונה.
הנדיב הידוע	כינויו של הברון אדמונד דה רוטשילד, שתמך במושבות כספית ובפקידות שלו משנות ה־80 ועד 1900.
יק"א	'החברה היהודית להתיישבות', שקיבלה ב־1900 את ניהול מושבות הברון ופעלה לביסוסן הכלכלי והעצמאי.

תאריכים

1882 תחילת העלייה הראשונה; ייסוד ראשון לציון, זכרון יעקב וראש פינה · **1884** אנשי בילו"ו מייסדים את גדרה · **1900** ניהול מושבות הברון עובר ליק"א

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים

0–5	**פתיחה**	'מזוודה לארץ' – מה הייתם לוקחים ב־1882?
5–8	**לפני הצפייה**	ניבוי נכון/לא נכון
8–14	**צפייה**	צפייה עם טבלת 'יישוב ישן / יישוב חדש'
14–21	**עיבוד**	בדיקת הניבוי ושאלות בשלוש רמות
21–34	**מפה**	מיקום מושבות על מפה אילמת וניתוח דפוסים בזוגות
34–41	**תרגול בגרות**	כתיבת תשובה לשאלת הבגרות
41–45	**סיכום**	'גלויה מהמושבה' קצרה וכרטיס יציאה

פתיחה: מזוודה לארץ, 1882

מספרים: 'אתם משפחה מרומניה. מכרתם את הבית ויש לכם כסף מועט. בעוד חודש אתם עולים לארץ ישראל להקים מושבה'. כל זוג בוחר חמישה פריטים מתוך רשימה: מחרשה, תפילין, תרופות נגד קדחת, ספר דקדוק עברי, זרעים, רובה, מכתב המלצה לפקיד עות׳מאני, כלי מטבח, בגדים חמים, מילון ערבית. משתפים ומנמקים.

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: העלייה הראשונה והמושבות

יחידה 5 · ציונות והיישוב · ? מה הפך את היישוב החדש לשונה מהיישוב הישן, ומה איפשר למושבות לשרוד?

מהדורה למורה

הסרטון: מנהרת הזמן אל היישוב החדש

⏱ 3:55 דקות · youtube.com/watch?v=VpiOng3lksg

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. עולי העלייה הראשונה היו כולם צעירים רווקים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – רובם בעלי משפחות שומרי מסורת.**

2. גם יהודים מתימן עלו בתקופה זו.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – מ־1882.**

3. רוב עולי העלייה הראשונה התיישבו במושבות.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – רובם התיישבו בערים; מיעוט במושבות.**

4. המושבות כמעט קרסו בשנים הראשונות.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – הברון רוטשילד הציל אותן.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- מה היה שונה ברעיונות של היישוב החדש
- מאילו ארצות הגיעו העולים ומה היה אופיים
- מי היו הבילויים וחובבי ציון
- אילו קשיים פגשו המתיישבים
- מה עשו הברון רוטשילד ויק״א

⏸️ **אחרי ההשוואה ליישוב הישן**: השלימו שלושה הבדלים בטבלה.

⏸️ **אחרי הקשיים במושבות**: איזה קושי נראה לכם הקשה ביותר? מדוע?

⏸️ **אחרי הברון ויק״א**: מה המחיר של עזרה גדולה כל כך?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מאילו ארצות הגיעו רוב עולי העלייה הראשונה?

א. רוסיה, רומניה ותימן | ב. גרמניה וצרפת | ג. מרוקו ועיראק

2. איזו מחלה פגעה קשות במתיישבים?

א. שפעת | ב. אבעבועות | **ג. קדחת (מלריה)**

3. מה היה כינויו של הברון רוטשילד?

א. החוזה | **ב. הנדיב הידוע** | ג. אבי המושבות העבריות

רגיל

1. ציינו שלושה הבדלים בין היישוב הישן ליישוב החדש.

✔ **מקום: ערי הקודש מול מושבות ומחוץ להן; פרנסה: חלוקה מול עבודת אדמה; שפה: עברית כשפת קודש מול עברית מדוברת; מטרה: חיי תורה מול בנייה לאומית; חינוך: מסורתי מול חינוך לאומי בעברית.**

2. הציגו שלושה קשיים של המתיישבים במושבות.

✔ **עוני והון מועט; חוסר ניסיון בחקלאות ובתנאי הארץ; קדחת ומחלות; הגבלות השלטון העות׳מאני על עלייה ורכישת קרקע; התקפות על השדות.**

3. הסבירו את תרומתם של הברון רוטשילד ויק״א.

✔ **הברון נתן סיוע כספי רחב, שלח פקידים ומומחים והקים ענפים (כרמים, יקבים) – וכך הציל את המושבות מקריסה; יק״א (מ־1900) ייעלה את החקלאות והביאה את המושבות לעמוד יותר ברשות עצמן.**

אתגר

1. 'הברון הציל את המושבות – אך גם יצר תלות'. הסבירו את הטענה.

✔ **התמיכה מנעה קריסה, אך פקידות הברון שלטה בהחלטות, המתיישבים היו תלויים בתמיכה ולעיתים פחות עצמאיים, והעסיקו פועלים שכירים; לכן מעבר ליק״א נועד לביסוס עצמאי.**

2. האם עולי העלייה הראשונה היו 'יישוב ישן' או 'יישוב חדש'? נמקו בעזרת שני מאפיינים.

✔ **חדש – מניע לאומי, חקלאות, חינוך עברי, התיישבות מחוץ לערי הקודש. עם זאת חלקם שמרו מסורת והיו בעלי משפחות, ורבים התיישבו בערים; כלומר הגבול בין 'ישן' ל'חדש' אינו חד.**

ג 🗺️ מפה משימה פעילה: מפת המושבות

כל זוג מקבל מפה אילמת של ארץ ישראל (קו חוף, כנרת, ים המלח, נהר הירדן, ערי הקודש) ורשימת מושבות עם שנת ייסוד: ראשון לציון (1882), זכרון יעקב (1882), ראש פינה (1882), פתח תקווה (חידוש 1883), יסוד המעלה (1883), נס ציונה (1883), עקרון/מזכרת בתיה (1883), גדרה (1884), רחובות (1890), חדרה (1891), מטולה (1896).

1. סמנו את המושבות על המפה בעזרת אטלס.

✔ **מיקומים לפי אטלס.**

2. סמנו בצבע אחר את ארבע ערי הקודש.

✔ **ירושלים, חברון, צפת, טבריה.**

3. זהו שלושה אזורים עיקריים שבהם התרכזו המושבות.

✔ **שפלת החוף והדרום (ראשון לציון, נס ציונה, רחובות, גדרה, עקרון); השרון והכרמל (פתח תקווה, זכרון יעקב, חדרה); הגליל העליון (ראש פינה, יסוד המעלה, מטולה).**

4. הסבירו מדוע המושבות הוקמו באזורים אלה ולא סביב ערי הקודש.

✔ **קרקע זמינה לרכישה ומתאימה לחקלאות, קרבה לנמלים (יפו, חיפה) ולדרכים, ורצון לבנות חברה חדשה המתפרנסת מעבודה, שונה מערי הקודש.**

🎓 **שאלה בסגנון בגרות**

1. הסבר מה ייחד את היישוב החדש בהשוואה ליישוב הישן, והצג שני קשיים שעמדו בפני מתיישבי העלייה הראשונה ודרך אחת שבה התמודדו עמם.

✔ **היישוב החדש שקם מ־1882 התבסס על מניע לאומי: עולים בעיקר ממזרח אירופה (וגם מתימן) שביקשו לבנות חברה חדשה המתפרנסת מעבודת האדמה, ולא מכספי החלוקה כמו היישוב הישן; הם התיישבו מחוץ לערי הקודש בעיקר במושבות, חידשו את העברית כשפה מדוברת ופיתחו חינוך לאומי. קושי ראשון: חוסר ניסיון חקלאי והון מועט, שהובילו למשבר כלכלי. קושי שני: מחלות, בעיקר קדחת, שפגעה קשות במתיישבים, וגם הגבלות השלטון העות׳מאני והתקפות. התמודדות: הברון אדמונד דה רוטשילד, 'הנדיב הידוע', העניק סיוע כספי ומקצועי רחב לאורך כשמונה־עשרה שנים והציל את המושבות מקריסה, ומ־1900 העביר את ניהולן ליק״א שייעלה את החקלאות.**

✂️

🎟️ כרטיס יציאה · העלייה הראשונה והמושבות

1. מה הייתה בילי״ו?

✔ **קבוצת צעירים מרוסיה שעלתה ב־1882 לעבוד את האדמה וייסדה את גדרה.**

2. מה עשתה יק״א מ־1900?

✔ **קיבלה את ניהול מושבות הברון וביססה אותן כלכלית.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק׳
הסבר ייחוד היישוב החדש לעומת הישן	6
שני קשיים מוסברים	6
דרך התמודדות מוסברת	4

סיכום

כל תלמיד כותב 'גלויה' של שלושה משפטים ממושבה ב־1885 לבן משפחה בגולה: מה קשה, מה מעורר תקווה.

התאמה לעולים

מ־1882 באו לארץ עולים חדשים. רובם מרוסיה, מרומניה ומתימן. הם רצו לעבוד באדמה ולדבר עברית. הם הקימו מושבות כמו ראשון לציון וזכרון יעקב. היה להם קשה: מחלות ומעט כסף. הברון רוטשילד עזר להם.

מושבה – כפר חקלאי שבו לכל משפחה יש שדה · **עולה** – יהודי שבא לגור בארץ ישראל · **קדחת** – מחלה עם חום גבוה · **חקלאי** – מי שעובד בשדה · **נדיב** – אדם שנותן הרבה כסף לעזרה · **שפה מדוברת** – שפה שמדברים בה כל יום

התאמות לחנ״מ

- מפה עם נקודות ממוספרות ומדבקות שמות של 5 מושבות בלבד
- טבלת 'ישן/חדש' עם תמונות להדבקה (ספר, מחרשה, מטבע, בית ספר)
- שאלות סגורות במקום פתוחות ברמה רגילה
- הקראת 'גלויה' לדוגמה והשלמת מילים חסרות

לוודא:

- הסרטון נוקב בכ־60,000 עולים בעלייה הראשונה – רוב ספרי הלימוד מציינים כ־25,000–35,000; לא הוכנס מספר לשיעור, לוודא מול ספר הלימוד
- מספר המושבות שהוקמו בעלייה הראשונה (בסרטון כ־32; בספרים שונים כ־20–30) – לוודא
- שנות סיום העלייה הראשונה (1903 או 1904) ומשך תמיכת הברון (1883–1900) – לוודא
- שנות הייסוד ברשימת המפה – לוודא מול אטלס

27. מכתב אחד, חמש שאלות

? מה בדיוק הבטיחה בריטניה בהצהרת בלפור – ומה לא הבטיחה? · הסרטון: הצהרת בלפור ב-3 דקות: כל מה שצריך לבגרות 🎬

מהדורה למורה

הסרטון ממקם את הצהרת בלפור ב־1917, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, כשהאימפריה העות׳מאנית מתפוררת. הוא מתאר את המאבק הדיפלומטי של חיים ויצמן בלונדון ואת הוויכוח בממשלת בריטניה בין שיקולי צדק היסטורי ואינטרס אסטרטגי לבין חשש מתגובת הערבים ומהתנגדות חלק מיהודי בריטניה. ב־2 בנובמבר 1917 חתם שר החוץ ארתור בלפור על מכתב ללורד רוטשילד. הסרטון מנתח חמש בעיות בנוסח: 'בית לאומי' ולא מדינה, פנייה לאדם פרטי, 'רואה בעין יפה' – אהדה ולא התחייבות, 'תשתדל' – מאמץ ולא ערובה, ו'עדות לא יהודיות' שהובטחו להן זכויות אזרחיות ודתיות אך לא מדיניות. ההצהרה הפכה למחייבת בין־לאומית כשנכללה בכתב המנדט (סן רמו 1920, חבר הלאומים 1922), ומגילת העצמאות מזכירה אותה.

🎯 מטרות

- התלמידים יסבירו את הרקע להצהרת בלפור: המלחמה, האינטרסים הבריטיים והפעילות הציונית
- התלמידים ינתחו את נוסח ההצהרה ויזהו בו ניסוחים עמומים ומסויגים
- התלמידים יבחינו בין הצהרת כוונות לבין התחייבות משפטית בין־לאומית
- התלמידים יציגו את תגובות היהודים והערבים להצהרה

🔑 מושגים

הצהרת בלפור	מכתב משר החוץ הבריטי ארתור בלפור ללורד רוטשילד (2.11.1917), ובו הודעה שממשלת בריטניה רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל.
בית לאומי	מונח עמום בהצהרה, שלא הוגדר כמדינה; פירושו היה שנוי במחלוקת בין הציונים לבריטים ולערבים.
דיפלומטיה ציונית	פעילות מדינית לשכנוע מעצמות לתמוך במטרות הציונות; בלטה בה פעילותו של חיים ויצמן בבריטניה.
אינטרס אסטרטגי	שיקול של תועלת למדינה – אצל בריטניה: שליטה באזור תעלת סואץ ובדרך להודו, וגיוס תמיכה יהודית במלחמה.
עדות לא יהודיות	הכינוי בהצהרה לתושבי הארץ הערבים, רוב גדול של האוכלוסייה, שהובטחו להם זכויות אזרחיות ודתיות בלבד.
ועידת סן רמו	ועידה של מעצמות ההסכמה (1920) שהעניקה לבריטניה את המנדט על ארץ ישראל וכללה בו את הצהרת בלפור.
כתב המנדט	המסמך שאישר חבר הלאומים (1922) ובו תנאי השלטון הבריטי, כולל הקמת הבית הלאומי – וכך הפכה ההצהרה למחייבת.

🕰️ תאריכים

1917 הצהרת בלפור (2 בנובמבר) · **1920** ועידת סן רמו · **1922** חבר הלאומים מאשר את כתב המנדט · **1948** מגילת העצמאות מזכירה את ההצהרה

⏱️ מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים

0–5	**פתיחה**	'הבטחה או לא?' – ניתוח משפטים יומיומיים
5–8	**לפני הצפייה**	ניבוי נכון/לא נכון
8–13	**צפייה**	צפייה עם עצירות לפי נושא
13–20	**עיבוד**	בדיקת הניבוי ושאלות בשלוש רמות
20–34	**קריאה צמודה**	סימון חמש 'נקודות תורפה' בהצהרה בקבוצות
34–41	**תרגול בגרות**	כתיבת תשובה לשאלת הבגרות
41–45	**סיכום**	'הבטחה' בשלוש מילים וכרטיס יציאה

פתיחה: הבטחה או לא?

כותבים על הלוח שלושה משפטים של הורה לילד: 'אני אקנה לך אופניים', 'אני רואה בעין יפה שתקבל אופניים', 'אשתדל לעזור לך להשיג אופניים, בתנאי שאחיך לא ייפגע'. התלמידים מדרגים מ'הבטחה מלאה' עד 'כמעט כלום' ומסבירים. מכאן לשאלה: איזה מן המשפטים דומה לנוסח של מסמך היסטורי חשוב מ־1917?

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: מכתב אחד, חמש שאלות

יחידה 5 · ציונות והיישוב · ? מה בדיוק הבטיחה בריטניה בהצהרת בלפור – ומה לא הבטיחה?

מהדורה למורה

הסרטון: הצהרת בלפור ב-3 דקות: כל מה שצריך לבגרות

youtube.com/watch?v=DVikW-eXbqQ · 3:09 דקות

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. הצהרת בלפור הבטיחה ליהודים מדינה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – 'בית לאומי', מונח עמום.**

2. ההצהרה נשלחה כמכתב לאדם פרטי.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – ללורד רוטשילד.**

3. גם בקרב יהודי בריטניה היו מתנגדים להצהרה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – חששו לפגיעה במעמדם כאזרחים בריטים.**

4. ההצהרה הפכה מיד למסמך מחייב בחוק הבין־לאומי.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – רק כשנכללה בכתב המנדט (1920–1922).**

👀 **במהלך הצפייה – שימו לב:**

- מה היה מצב העולם והאזור ב־1917
- מה עשה חיים ויצמן
- אילו טיעונים הועלו בממשלת בריטניה בעד ונגד
- מהן חמש הבעיות בנוסח
- מתי ואיך הפכה ההצהרה למחייבת

⏸️ **אחרי הוויכוח בממשלה**: רשמו שני שיקולים בעד ושניים נגד.

⏸️ **אחרי קריאת המכתב**: איזו מילה במכתב נראית לכם הכי חשובה? למה?

⏸️ **אחרי חמש הבעיות**: איזו 'בעיה' עלולה לגרום לסכסוך בעתיד?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. למי נשלח מכתב בלפור?

א. לחיים ויצמן | ב. להרצל | **ג. ללורד רוטשילד**

2. מה הבטיחה ההצהרה לערביי הארץ?

א. זכויות אזרחיות ודתיות | ב. מדינה עצמאית | ג. זכויות מדיניות ולאומיות

3. מתי הפכה ההצהרה למחייבת בין־לאומית?

א. ב־1917 עם פרסומה | **ב. כשנכללה בכתב המנדט (1920–1922)** | ג. ב־1948

רגיל

1. הסבירו שני שיקולים של בריטניה בעד ההצהרה.

✔ **אינטרס אסטרטגי – שליטה באזור תעלת סואץ ובדרך להודו; גיוס תמיכת יהודי העולם (למשל בארצות הברית וברוסיה) במאמץ המלחמתי; תחושת צדק היסטורי ואהדה לעם התנ"ך.**

2. ציינו שתיים מן 'הבעיות' בנוסח והסבירו אותן.

✔ **'בית לאומי' – לא מדינה ולא הוגדר; 'רואה בעין יפה' – אהדה ולא התחייבות; 'תשתדל' – מאמץ ולא ערובה; פנייה לאדם פרטי ולא לתנועה; 'עדות לא יהודיות' – הרוב הערבי מוזכר בלי זכויות מדיניות.**

3. תארו את התגובות להצהרה.

✔ **בעולם היהודי – שמחה גדולה והתלהבות; בקרב ערביי הארץ – חשש והתנגדות; בקרב חלק מיהודי בריטניה – הסתייגות מחשש לפגיעה במעמדם.**

אתגר

1. הסבירו מדוע הסייג על 'זכויות היהודים בכל ארץ אחרת' נכנס להצהרה. מה הוא מלמד על מתנגדיה?

✔ **הסייג נועד להרגיע יהודים מתבוללים בבריטניה ובמקומות אחרים, שחששו שהבית הלאומי יעורר שאלה על נאמנותם כאזרחים; הוא מלמד שההתנגדות באה גם מתוך העם היהודי, מן התפיסה שהיהדות היא דת ולא לאום.**

2. האם ההצהרה הייתה 'הישג ציוני גדול' או 'הבטחה חלולה'? נמקו בשני טיעונים לפחות.

✔ **הישג: לראשונה מעצמה תמכה רשמית בבית לאומי, ההצהרה נכללה בכתב המנדט והפכה למחייבת, והיוותה בסיס חוקי לעלייה ולבניית המוסדות. מגבלות: ניסוח עמום, ללא התחייבות לתוצאה, עם הבטחה סותרת לרוב הערבי – מה שאפשר בהמשך לצמצם אותה (הספרים הלבנים).**

ג 📜 ניתוח מקור משימה פעילה: קריאה צמודה: הצהרת בלפור

קראו את ההצהרה בעיון. בכל קבוצה כל תלמיד/ה 'בלש/ית' של מילה אחת.

מקור: הצהרת בלפור, 2 בנובמבר 1917 (תרגום חופשי)

רוטשילד היקר, לעונג רב לי למסור לך בשם ממשלת הוד מלכותו את הצהרת האהדה לשאיפות היהודים הציונים שהוגשה לקבינט ואושרה על ידו: ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ותעשה כמיטב מאמציה להקל על השגת מטרה זו, בתנאי ברור שלא ייעשה דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות והדתיות של העדות הלא־יהודיות בארץ ישראל, או בזכויות ובמעמד המדיני של יהודים בכל ארץ אחרת. אודה לך אם תביא הצהרה זו לידיעת ההסתדרות הציונית.
בכבוד רב, ארתור ג׳יימס בלפור.

1. הקיפו ארבעה ביטויים שמחלישים את ההתחייבות.

✔ **'רואה בעין יפה', 'בית לאומי', 'תעשה כמיטב מאמציה' (להקל), 'בארץ ישראל' (ולא 'ארץ ישראל כולה').**

2. מתחו קו מתחת לשני הסייגים ('בתנאי ברור ש...') והסבירו מה כל אחד מגן.

✔ **זכויות אזרחיות ודתיות של הלא־יהודים בארץ; זכויות ומעמד היהודים בארצות אחרות.**

3. כתבו מחדש את המשפט המרכזי בגרסה 'חזקה' שהציונים היו רוצים, ובגרסה שערביי הארץ היו רוצים.

✔ **ציונית: 'ממשלת הוד מלכותו מתחייבת להקים מדינה יהודית בארץ ישראל'. ערבית: לדוגמה, 'בארץ תקום ממשלה שתבחר בידי כל תושביה' – כל ניסוח מנומק מתקבל.**

4. הסבירו: מדוע לדעתכם בחרה בריטניה בניסוח העמום?

✔ **כדי להשאיר חופש פעולה, לשמור על אינטרסים מול הערבים וצרפת, לגייס תמיכה יהודית בלי התחייבות מעשית, ולגשר על ויכוח פנימי בממשלה.**

שאלה בסגנון בגרות

1. הצג שני גורמים שהביאו את בריטניה לפרסם את הצהרת בלפור, והסבר מגבלה אחת בנוסח ההצהרה.

✔ **גורם ראשון: אינטרס אסטרטגי – בריטניה רצתה לשלוט בארץ ישראל, הקרובה לתעלת סואץ ולדרך להודו, ותמיכה ביהודים העניקה לה הצדקה לשליטה באזור לאחר התפוררות האימפריה העות׳מאנית. גורם שני: הפעילות הדיפלומטית הציונית – חיים ויצמן ניהל בלונדון מאבק דיפלומטי ושכנע את מנהיגי בריטניה, ונוסף לכך קיוותה בריטניה לגייס את תמיכת יהודי העולם במאמץ המלחמתי. מגבלה: ההצהרה מדברת על 'בית לאומי' ולא על מדינה – מונח עמום שלא הוגדר, ובריטניה רק 'רואה בעין יפה' ו'תעשה כמיטב מאמציה', כלומר הביעה אהדה ולא התחייבה לתוצאה.**

כרטיס יציאה · מכתב אחד, חמש שאלות

1. מה פירוש 'רואה בעין יפה' – הבטחה או אהדה?

✔ **אהדה ויחס חיובי, לא התחייבות.**

2. מה הפך את ההצהרה למחייבת?

✔ **הכללתה בכתב המנדט שאישרו סן רמו (1920) וחבר הלאומים (1922).**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק׳
גורם ראשון מוסבר	4
גורם שני מוסבר	4
מגבלה בנוסח מוסברת עם ציטוט	4

סיכום

כל תלמיד מסכם את ההצהרה בשלוש מילים בלבד (למשל 'אהדה, עמימות, הזדמנות') ומקריא.

התאמה לעולים

ב־1917 הייתה מלחמה גדולה. חיים ויצמן דיבר עם מנהיגי בריטניה. שר החוץ בלפור כתב מכתב. במכתב: בריטניה תעזור להקים בית לאומי ליהודים בארץ ישראל. היהודים שמחו. הערבים התנגדו. המכתב לא הבטיח מדינה.

הצהרה – הודעה רשמית · **בית לאומי** – מקום שבו העם יכול לחיות כעם · **שר החוץ** – השר שמדבר עם מדינות אחרות · **ממשלה** – המנהיגים של המדינה · **זכויות** – מה שמגיע לאדם לפי החוק · **מנדט** – שלטון זמני של מדינה על ארץ אחרת

התאמות לחנ״מ

- ההצהרה בגופן גדול עם 4 מילים צבועות מראש להסבר
- כרטיסי 'הבטחה חזקה / חלשה' למיון 6 ביטויים
- ציר זמן חזותי: 1917 – 1920 – 1922 – 1948

- שאלת בגרות עם פתיחי משפטים

לוודא:

- תרגום ההצהרה הוא תרגום חופשי; מומלץ להשוות לנוסח שבספר הלימוד
- שיעור הערבים באוכלוסיית הארץ ב־1917 (כ־90%) – לוודא
- החלטת הקבינט ב־31.10.1917 והחתימה ב־2.11.1917 – לוודא
- שנת אישור כתב המנדט בחבר הלאומים (1922) ותחילת תוקפו (1923)